

مساجد، مشکلات و راهکارها

محمد رضا حشمتی*

اهمیت مسجد و نقش آن در فرهنگ

اسلام و انقلاب اسلامی

از احکام و تاریخچه‌ی مسجد این گونه پیداست که مقدس‌ترین و با اهمیت‌ترین مکان روی زمین، مسجد است. همه‌ی اماکن مقدس نظیر مکه، مدینه، بیت المقدس و کوفه نیز به اعتبار مسجد مقدس شده‌اند. در حدود و بقای انقلاب اسلامی به ویژه در مقطع دفاع مقدس، مسجد خدمات قابل توجهی داشته است و جایگاه و نقش آن در صورت توجه کافی در مرحله‌ی حساسی مقابله با هجوم فرهنگی دشمن می‌تواند کارساز باشد.

گرچه به صورت پراکنده تحقیقاتی در خصوص مساجد انجام شده است، اما به جز طرح سراسری تهیه شناسنامه‌ی مساجد که توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و مرکز آمار انجام شده و حاوی مطالب بسیار مفیدی است کار شاخص دیگری به چشم نمی‌خورد.

آخرین وضعیت مساجد

بر اساس آمارهای اعلام شده و نظر صاحب نظران، آخرین وضعیت مساجد به این شرح است:

۱- از تعداد ۵۸۰۰۰ مسجد، در حال حاضر بیش از نیمی از آنها فاقد فعالیت و تحرک لازم می‌باشند و برای حدود ۳۰ هزار مسجد، امام جماعت نیاز می‌باشد.
۲- مساجدی که نماز در آنها در سه وقت صبح، ظهر و عصر و مغرب و عشا اقامه می‌شود، رقم آن حدوداً به سه هزار مسجد می‌رسد؛ یعنی، فقط در حدود ۶٪ از مساجد در سه وقت اقامه نماز می‌شود.

۳- به دلیل مشکل اقتصادی، ائمه‌ی جماعات ترجیح می‌دهند در ادارات، سازمانها، مراکز نظامی و انتظامی اقامه‌ی نماز کنند، لذا بیم آن می‌رود که نماز جماعت در مساجد به ویژه نماز ظهر تعطیل شود.

* دبیر ستاد عالی کانونهای فرهنگی و هنری مساجد

۴- از جهت بهداشتی و نظافت ظاهری، مساجد هیچ جاذبه‌ای به ویژه برای جوانان ندارند و با وجود مراکز فرهنگی هنری بسیار زیبا و تمیز کمتر کسی مایل است به این مکانها رو آورد.

۵- خادمین و هیأت‌امنا در غالب مساجد کشور نه تنها جاذبه‌ای برای جذب جوانان ندارند بلکه خود مانع فعالیت بسیج و کانون‌های فرهنگی جوانان هستند و اکثر مساجد کشور صرفاً در مدت محدود نماز باز بوده و نقشی در اجتماع و حل معضلات فرهنگی و اجتماعی ندارند.

۶- در محلات جدید به ویژه در شهرک‌ها تعداد محدودی مسجد وجود دارد که مردم محل در ساخت و ساز این مساجد با مشکل مواجه‌اند. بسیار به چشم می‌خورد که ساخت و ساز مسجدی حدود ۱۵ سال به طول کشیده است و هنوز نیمه تمام مانده است.

۷- با وجود چند نهاد که بخشی از مأموریت آن مسجد است مردم در خصوص مساجد با مشکل مواجه هستند و با مراجعه به هر یک از

دستگاه‌ها مسائل، لاینحل باقی می‌ماند. ۸- بر اساس آمار موجود زیربنای تقریبی مساجد کل کشور تا سال ۱۳۷۵ حدود ۱۷ میلیون مترمربع بوده و زمین مساجد کشور حدود ۳۶ میلیون مترمربع می‌باشد که با احتساب قیمت حداقل، سرمایه‌ای به ارزش تقریبی چهل هزار میلیارد تومان را شامل می‌شود و جا دارد جهت این سرمایه ملی و دینی فکری اندیشیده شود.

۹- مجموع اعتباری را که نهادهای مسؤول جهت مساجد جذب و هزینه می‌کنند، به سی میلیارد ریال نمی‌رسد و این اعتبار در مقام مقایسه با ساخت یک فرهنگ‌سرا، یک بیمارستان کوچک، یک مجتمع آموزشی، یک پل کوچک و... برابری نمی‌کند و اگر سخاوت مردم متدین که در برابر سه میلیارد تومان دولت میلیاردها تومان هزینه می‌کنند نبود، امروزه از مساجد جز مثنی سنگ و آجر باقی نمی‌ماند. وضعیت بد اقتصادی مردم در سالهای اخیر و عدم توجه وزارتخانه‌ها و ارگانها به مساجد وضعیت نگران کننده‌ای را به وجود آورده است که در صورت عدم رسیدگی جدی به

زودی شاهد مساجدی خراب خواهیم بود.

۱۰- جمعیت سی هزار نفری ائمه‌ی جماعات - که اکثراً از مرتبه علمی بالایی برخوردار هستند - و نیروهای فرهنگی و اعضای هیأت امنادر مساجد یک سرمایه عظیم را تشکیل می‌دهند که به دلیل حضور معنوی در این سنگر حساس از کم هزینه‌ترین بخش نیروی انسانی به شمار می‌آیند. نیروهای فهیم، ایثارگر، شجاع و کم توقعی که سالهاست چراغ مساجد را روشن نگه داشته و با کرامت، خادم خانه خدا گشته‌اند.

۱۱- هیچ سازمان و ارگانی به صورت یک پارچه خود را متولی و مسؤول مساجد نمی‌داند. در زمانی که از اختیارات و مأموریت نهادها سؤال می‌شود و زمان تقسیم بودجه و اعتبارات است، همه‌ی سازمانها اعتبار و بودجه می‌خواهند اما زمان پاسخگویی و خدمات دادن، بیچاره مردم از این سازمان به آن سازمان جهت مبلغ کمی مساعدت و کمک سرگردانند.

۱۲- در برنامه اول و دوم توسعه که بخشهای صنعت و کشاورزی، مسکن و

آموزش و پرورش و بخش فرهنگ غیردینی از اعتبارات خوبی برخوردار شده و با شتاب بی‌سابقه‌ای رشد و گسترش پیدا کردند، این مساجد بودند که نه سخنی از آنها به میان آمد و نه اعتباری برای آنها در نظر گرفتند. ده سال دولت در همه‌ی زمینه‌ها سرمایه‌گذاری کرد ولی مساجد کشور ده سال بلکه ده‌ها سال متوقف و ساکت ماندند.

۱۳- این سخن امام راحل و نظر رهبر معظم انقلاب که «مساجد مانند روحانیت نباید دولتی باشند» باعث سوءبرداشت بسیاری از افراد به ویژه سازمان برنامه و بودجه، دولت، وزرا و استانداران شده است. چرا که با تمسک به این کلام از کمک کردن به مساجد طفره می‌روند. لذا وضع به جایی رسیده است که کشورهای همسایه حتی کشور لائیک ترکیه از مساجدی آباد، تمیز، پررونق برخوردار هستند ولی مساجد جمهوری اسلامی این گونه نیست آیا صدها مؤسسه، تعاونی و حتی روزنامه‌ها که از کمک‌های دولتی استفاده می‌کنند، دولتی شده‌اند؟ بانکها حاضرند به

سالنهای سینما، ورزشگاهها و... یارانه و وام بدهند ولی از کمک به مساجد معذورند.

۱۴- به جز مساجد معدودی که در سطح کشور فعالند و در محیط خود تأثیرگذار هستند، بقیه‌ی مساجد به دلایل مختلف از جمله: بی‌نظمی، کثیفی، هیأت امنای و خادمان بد اخلاق و وضعیت بد مالی فعالیت چندانی ندارد، و تنها فعالیت آنها اقامه‌ی یک نوبت نماز است.

آخرین وضعیت دستگاههای مسئول

جهت بررسی دقیق‌تر مساجد کشور وضعیت نهادها و دستگاه‌های مسئول و نقش هر یک ضروری است:

۱- سازمان اوقاف و امور خیریه

این سازمان عمدتاً به مسائل حقوقی مساجد و اماکن مذهبی می‌پردازد و از موقوفات محافظت می‌کند. به عنوان مأموریت بعدی نیز به عمران مساجد مساعدت نموده و در تشکیل و معرفی هیأت امنای به عنوان رقبه‌های وقف اقدام می‌کند.

۲- مرکز رسیدگی به امور مساجد

این نهاد که چند سالی است در حوزه تهران بزرگ و استان تهران فعالیت می‌کند و عمده‌ی فعالیت خود را مصروف تأمین ائمه‌ی جماعات مساجد و جابجایی نموده است، به صورت موردی نیز به امر ساخت و ساز و مسائل فرهنگی کمک می‌نماید و به عنوان یک مرکز - که مورد قبول مساجد تهران است - به حل اختلافات نیز می‌پردازد.

۳- سازمان تبلیغات اسلامی

در این سازمان، اداره کل مساجد، به امور مساجد کشور رسیدگی می‌کند و در مجموع به چند موضوع نظیر ائمه‌ی جماعات، بهداشت، اعتکاف، اعزام مبلغ و تا حد بسیار کمی به تقویت کتابخانه‌های مساجد می‌پردازد.

۴- مؤسسه‌ی عمران مساجد

که قبلاً به نام صندوق عمران مساجد بود، مؤسسه‌ای است وابسته به سازمان تبلیغات اسلامی و اوقاف. مأموریت اصلی آن رسیدگی به عمران مساجد و مساعدت به آنان است و در سابقه خود پی‌گیری‌های قانونی را از طریق هیأت دولت جهت بعضی تسهیلات در ساخت و ساز و اداره‌ی مساجد داشته است.

۵- ستاد عالی کانونهای فرهنگی و هنری مساجد

بر اساس مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی و به منظور تقویت و احیای مساجد تشکیل شده است، عمدتاً مسئولیت تجهیز و تقویت کتابخانه‌های مساجد و سالنها را به عهده دارد و از طریق تأسیس کانونهای فرهنگی هنری و تقویت واحدهای فرهنگی و هنری این اهداف را پی‌گیری می‌نماید. این ستاد که در هر استان دبیرخانه‌هایی را تأسیس کرده است، اکثراً تحت نظر ادارات کل فرهنگ و ارشاد اسلامی این مأموریت را انجام می‌دهد.

۶- ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر

که از ستادهای مردمی است، عملاً از مسجد به عنوان مأموریت خود استفاده می‌کند و در احیای مساجد نقش کمی دارد.

۷- نیروی مقاومت بسیج

این نیرو به عنوان مأموریت اصلی خود نقشی در مساجد ندارد و از آنجا که پایگاههای نیروی مقاومت در اکثر مساجد کشور فعال هستند، بالطبع

می‌بایست نقشی در اداره مسجد و به خصوص مسائل فرهنگی مسجد داشته باشد این نیرو در بعضی مساجد تبلیغات را به عهده دارد و در پاره‌ای از آنها با تشکیل کانونهای بسیج به فعالیت مشغول است.

۸- جامعه روحانیت

حوزه‌های علمیه نیز در مساجد نقشهایی دارند که عمده نقش آنها در اعزام امام جماعت و رسیدگی موردی خواهد بود.

ضرورت رسیدگی به امور مساجد نگاهی به واقعیت‌های موجود در زمینه مساجد نشان می‌دهد به دلیل اهمیت مساجد و نقش حیاتی که در مبارزه با تهاجم فرهنگی از یک سو و حضور نیروهای مؤمن و وجود سرمایه‌های مادی و معنوی از سوی دیگر دارد، ضروری است، به این موضوع رسیدگی شود. امروزه نیروهای خط مقدم جبهه‌ی مبارزه با شبیخون فرهنگی دشمن مساجد هستند. نقشی را که مساجد در نشر و گسترش اسلام و پیروزی انقلاب اسلامی و حمایت از جبهه‌های نبرد در جنگ تحمیلی

داشتند مجدداً می‌توانند ایفا کنند و با بسیج نیروها با دشمنان دین و ملت و فرهنگ این جامعه مبارزه کنند.

با این که احیای مساجد و راههای رسیدگی به این پایگاههای معنوی خود نیاز به مطالعه و تحقیق دارد اما توجه به نکات زیر خالی از لطف نیست:

۱- سازمان مساجد در حال حاضر

چگونه است و چگونه باید باشد؟

با نظر کارشناسی می‌توان گفت در حال حاضر مساجد کل کشور فاقد نظام معینی هستند. در این کشور همه‌ی نهادهای و مؤسسات سازمانی دارند ولی قریب به ۶۰ هزار واحد فرهنگی هیچ سازمانی ندارند. یک سازمان سنتی به نحو ناقصی به صورت هیئتی آنها را اداره می‌کند. هیچ سازمانی این سرمایه عظیم را یک پارچه نگاه نمی‌کند؛ مشکلات آن را بررسی نمی‌نماید و در راه حل معطلات آن چاره‌اندیشی نمی‌کند. رها شده‌اند به امان خدا.

اگر بحث زعامت و تصدی این مکان‌های مقدس پیش بیاید سازمان تبلیغات اسلامی، بسیج، مرکز رسیدگی به امور مساجد، حوزه‌های علمیه، اوقاف

و... همه داعیه‌ی تصدی آن را دارند. اگر برای امام جماعت هر یک از مساجد کشور مشکلی پیش آید، یا زلزله و سیل مسجدی را تخریب کند؛ یا دزدی اموال مسجدی را ببرد و یا اختلافی بین مسجدیها پیش بیاید همه نهادهای مسؤول شانه خالی می‌کنند و به یکدیگر ارجاع می‌دهند. گاهی اوقات هم به عنوان صدقه مبلغ کمی کمک می‌کنند واقعاً تأسف بار است که با خانه‌ی خدا این‌گونه برخورد می‌شود. عجبا که مهدهای کودک در این کشور سازمانی دارند، ولی مساجد فاقد سازمان هستند! ورزشگاهها، مدارس، سینماها، کتابخانه‌ها، پارکها، خیابانها، تفریح‌گاهها، زندانها، بیمارستانها، دانشگاهها، داروخانه‌ها، و... همگی سازمانی دارند و مشکلات آنها در جایی رسیدگی می‌شود. نیروهای انسانی شاغل در این مراکز آموزش می‌بینند، نشریه دارند، بودجه و اعتبار دولتی دارند، ضابطه دارند ولی مساجد فاقد همه این موارد هستند!!

چه باید کرد؟

اما اینکه مساجد چگونه باید اداره

شوند؟

برای رسیدن به این جواب چند راه حل را می‌توان مورد توجه قرار داد و یکی را برگزید:

الف: وضع مساجد در حالت فعلی بسیار خوب است و نیاز به هیچ اصلاحی نیست.

ب: وضع مساجد خوب نیست اما شکل فعلی را با اصلاحات کمی می‌توان بهبود بخشید تا به وضع مطلوب رسید.

ج: سازمان جدیدی، جهت اداره مساجد تأسیس کنیم.

د: از نهادهای موجود نهادی انتخاب شود و همه شئون مساجد را طراحی نماید.

ه: سازمانی نظیر اوقاف و تبلیغات اسلامی از بقیه‌ی مأموریتها دست بردارند و به مسجد بپردازند.

ز: برای گام اول به حکم رئیس شورای عالی انقلاب فرهنگی ستادی متشکل از کلیه نهادهای موجود و بخشهایی که در مساجد کار می‌کنند تشکیل و رئیس آن با استفاده از نیروها و امکانات به امر مساجد بپردازد.

ظاهراً طرحهای دیگری را هم

می‌توان پیشنهاد کرد اما این امر تحقق یافتنی است که اگر بنا باشد سازمان جدیدی را تأسیس نکنیم و مساجد را به حال خود رها نکنیم، بهترین راه حل میانی تصمیم قاطع نظام است و آن صدور حکم برای یکی از بزرگواران تا مجموعه ارگانهای مسجیدی را گرد هم جمع کند و انشاءالله فکر و چاره اساسی برای آن اندیشیده شود. همه‌ی نیروها و امکانات متفرق حول این محور جمع شوند و با کمک دولت نسبت به احیای مساجد گام‌های اساسی بردارند.

۲- دولت اسلامی نسبت به مساجد چه وظایفی دارد؟

دولتی نشدن روحانیت و مساجد امری پسندیده و مورد سفارش حضرت امام و مقام معظم رهبری است. اما رها کردن دولت و بی‌توجهی نظام به این دو رکن نظام هم قطعاً پسندیده نیست. در حال حاضر برای بعضی‌ها مستمسک خوبی پیدا شده است که خود علما گفته‌اند که شما به مساجد کار نداشته باشید. این خلط مبحث را کارشناسان برنامه و بودجه به خوبی آموخته‌اند زیرا اسم مسجد در برنامه اول و دوم توسعه

اصلاً ذکر نشد و بندهای بسیار ناقصی در برنامه سوم تیمناً درج گردیده است که منشا اثر نخواهد بود.

از کارشناسان این سؤال اساسی را باید پرسید که واقعاً سرمایه عظیم چهل هزار میلیارد تومانی مساجد در خور توجه نیستند و این سرمایه به هر نحو اداره شود، هیچ کس مسئولیتی نسبت به آن ندارد؟

آیا خطاب ﴿انما يعمر مساجد الله من آمن بالله﴾^(۱)؛ فقط مال مردم است و دولت نسبت به این آیه هیچ التزامی ندارد. آیا مساجد ما زینت نظام ما هستند؟ یا مساجد این کشور به علت تمیز نشدن و بی‌نظمی موجب وهن شده‌اند؟

۳- هر سازمان و طرحی که مدّ نظر قرار گیرد، کمک و مساعدت دولت در چند مقوله مسجد الزامی است که عبارتند از:

۱- تهیه، آماده‌سازی و تحویل زمین مناسب در شهرها، بخش‌ها و دهستانها جهت احداث مساجد به صورتی که در هر شهرک و مجتمع سازمانهای مسؤول با شروع احداث مجموعه‌های مسکونی همان طور که به فکر بهداشت و آموزش

مردم هستند، با پیش‌بینی زمین مناسبی در بهترین محل به فکر معنویت مردم هم باشند.

۲- تأمین مصالح ساختمانی و تجهیزات مورد نیاز مساجد به قیمت دولتی.

۳- تأمین آب، برق، تلفن و گاز مساجد و قیمت‌گذاری بر اساس نازلترین قیمت که الحمدلله، این بند چند سالی است در حال اجرا می‌باشد و کمک بسیار مؤثری شده است.

۴- برخورداری مساجد از تسهیلات بانکی نظیر وام بدون بهره.

بسیاری از مؤمنین در شهرها و روستاها آمادگی دارند هزینه ساخت و ساز. تعمیر مساجد را بپردازند لکن به صورت قسطی و ماهانه می‌توانند پرداخت کنند که با تضمین قابل وصول است.

۵- کمکهای بلاعوض جهت ساخت و ساز، با وضعیت فعلی تورم ساخت کامل مساجد از عهده مردم خارج است. جهت اطلاع بیشتر عرض کنیم در حال حاضر اکثر مساجد به صورت یک مجتمع ساخته می‌شوند و گرایش مردم به

آموزش و حفظ نیروی انسانی مساجد. اهداف بلند انقلاب اسلامی و گسترش معنویت در سطح جامعه بدون آموزش مداوم ائمه‌ی محترم جماعات، هیأت‌های امناء، مسئولین فرهنگی مساجد و خدام مساجد امکان‌پذیر نیست. ائمه‌ی جماعات و خدام مساجد که نیروهای ثابتی هستند، نه آموزش دارند و نه بیمه هستند. اگر مردم هزینه‌های جاری مساجد را تأمین کنند، یقیناً در تأمین هزینه‌های آموزشی،

ساخت و ساز کتابخانه، سالن‌های ورزشی، کلاس‌های درس و مجموعه‌های دیگر فرهنگی، هنری و اجتماعی زیاد شده است. حتی مساجد قدیمی که صرفاً دارای یک شبستان بوده‌اند خراب می‌شوند و به جای آنها مساجد جدید با ویژگی‌های فوق ساخته می‌شوند. لهذا جا دارد دولت در تأمین بخشی از هزینه‌ها سهیم شود. عرصه‌ی دولت در تأمین اعتبار

اطلاع رسانی و بیمه نیروهای انسانی
تعهدی ندارند و دولت می‌بایست در این
بخش سرمایه‌گذاری کند.

۷- احداث مسجد در راهها، پایانه‌ها،
پادگانها، دانشگاهها و... همگی از
شئون دولت است و دولتهای گذشته
نیز از خود آثار بسیار گرانبغری را به
عنوان مساجد جامع به جا گذاشته‌اند.

۸- در عصر انقلاب اسلامی که همراه
است با احیای تمدن و فرهنگ اسلامی،
جا دارد دولت در هر منطقه‌ای با
مشارکت مردم و شوراهای حداقلی در مرکز

هر استان و به ویژه در شهرهایی نظیر
تهران، شیراز، اصفهان و مشهد
مساجدی را بسازد که شکوه و عظمت
آن بیانگر عمق ایمان و اعتقاد مردم به
دین و مذهب باشد. واقعاً نهادهای دینی
که سمبل وحدت ملی و عمق باورهای
مذهبی هستند، در کدام نقطه از ایران
یافت می‌شوند؟

پی‌نوشت

۱- توبه / ۱۸.

